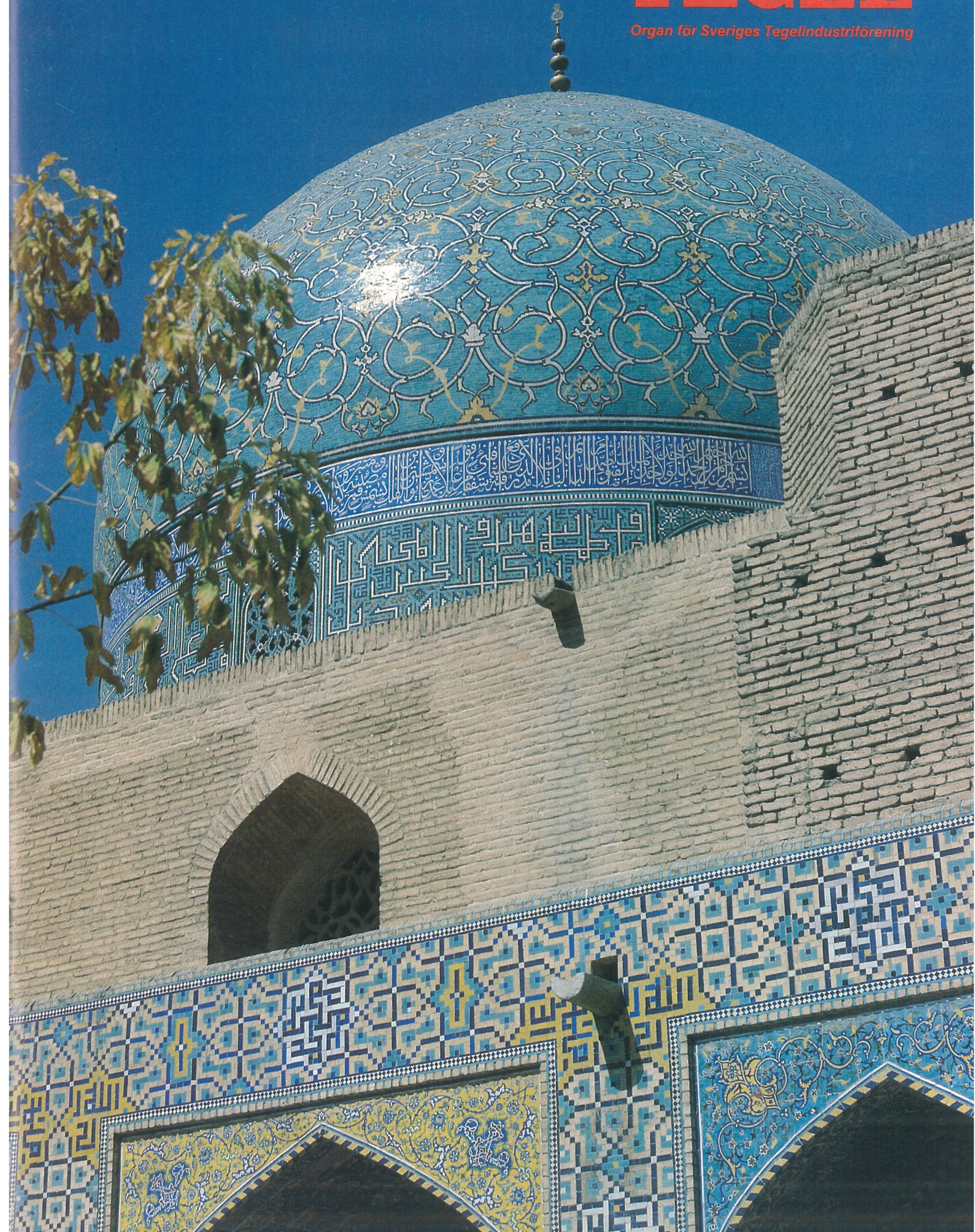

Nr 1 1978

TEGEL

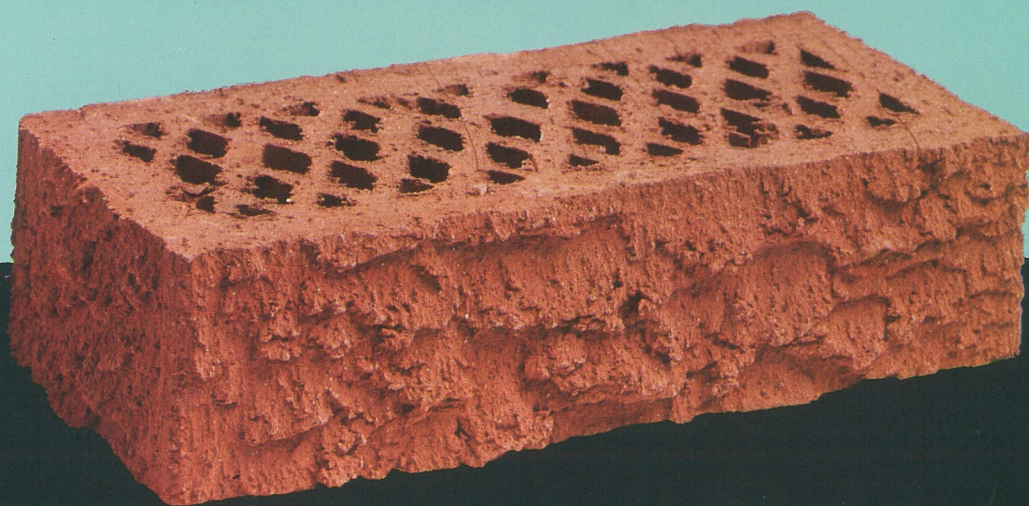
Organ för Sveriges Tegelindustriförening

Nu finns mer än
50 miljoner

Galax[®]

i svenska hus

och ändå är **GALAX**
EN TEGELNYHET!

För rätt förankring tala med HEKA-produkter, specialister på Kramlor!

Det är viktigt att man väljer rätt kramla till
rätt murverk. Det är en fråga om säkerhet!

Tala med
HEKA-Produkter AB

Kuskvägen 3
191 47 Sollentuna
Tel. 08/96 30 40 96 30 50

Silverstolpes gata 15
722 23 Västerås
Tel. 021/12 30 80

TEGEL

ISSN 0040-2117

Organ för Sveriges Tegelinstriförening
Nr 1 1978 Årgång 68

Birger Jarlsgatan 58 114 29 STOCKHOLM
Tel. 08/23 16 90

Redaktör och ansvarig utgivare: Jan Juhlin

Tegel utkommer med 4 nr per år
Intresserade får tidskriften kostnadsfritt
Eftertryck med angivande av källan tillåtet
Tryck: I-Tryck/Lito, Luleå 1978

INNEHÅLL

- 3 **3:e Nordiska Murverkssymposiet hålles i Oslo 27-29 juni 1978**
- 4 **Englands nya arkitektur förverkligad i Hillingdon?**
Av Andrew Derbyshire, arkitekt RIBA A.A.Dipl,
Robert Matthew, Johnson-Marshall and Partners,
Welwyn Garden City
- 9 **Teglet dominerar alltjämt!**
Stockholmsfotografen Bertil Hagert på besök
i amerikanska mellanvästern
- 15 **Tegel givet när kv. Fasanen i Malmö fick kontorsbyggnad för Televerket**
Av arkitekt SAR Holger M Lundquist, Malmö
- 18 **Handslaget tegel både ute och inne i Trygg-Hansas nya Stockholmskontor**
- 20 **Här var det inte tal om murning som "metervara"!**
Av arkitekt SAR Bo Anderson, Göteborg
- 24 **Ny japansk arkitektur med plattor av tegel**
- 28 **Hantverksskicklighet och yrkes stolthet ger imponerande tegelarkitektur i Iran**
Av Anders Malmsten och Bertil Mernsten, Malmö

OMSLAGSBILDEN

"Man kan inte undgå att imponeras av den hantverkskicklighet och yrkes stolthet som våra kolleger bland arkitekter och byggare i Iran ger prov på. Något för oss att inspireras av."

Så skriver Anders Malmsten och Bertil Mernsten – båda arkitekter vid SCG i Malmö – om den iranska tegelarkitekturen, som de studerat på ort och ställe. Men vad som kanske mest imponerade på herrarna var den gamla tegelarkitekturen med traditioner långt tillbaka i Irans historia. Som exempelvis den moské omslagsbilden visar.

Masjed-e-Shah (blå moskén) uppfördes i staden Isfahan på 1600-talet i tegel och glaserat stengods.

Mer om den iranska tegelarkitekturen på sidorna 28-31.

Tegelbruk anslutna till Sveriges Tegelinstriförening

- Ⓣ AB Bara Tegelbruk⁴, Fg, M
230 40 Bara, tel. 040/44 71 85
- Bohustegel AB¹, Fb, Fr, M
450 50 Munkedal, tel. 0524/212 00
- Falkenbergs Tegelbruks AB, R
Tegelbruksvägen 16, 311 00 Falkenberg, tel. 0346/144 30
- AB Forssa Tegelbruk¹, Fb, Fr, M
510 35 Bollebygd, tel. 033/840 20
- Ⓣ Hallsbergstegel AB, Fb, Fr, M
Box 39, 694 01 Hallsberg, tel. 0582/111 35
- Ⓣ AB Kaniks Tegelfabrik⁴, Fb, Fg, Fr, M
230 50 Bjärred, tel. 046/470 24, 470 09
- Ⓣ Klippans Tegelbruks AB⁴, Fb, Fr, M
Storgatan 34, 264 00 Klippan, tel. 0435/140 65
- AB Lomma Tegelprodukter, armerade tegelskift
Box 70, 234 00 Lomma, tel. 040/41 20 02, 41 20 04
- Ⓣ Minnesbergs Tegelbruks AB⁴, Fb, Fg, Fr, M
Minnesberg, 233 00 Svedala, tel. 040/48 52 40,
48 52 50, 48 52 55
- Mälardalens Tegel
Fack, 100 41 Stockholm, tel. 08/23 33 65
- Bergsbrunna Tegelbruk, Fg, Fr, Fgrå
- Ⓣ Haga Tegelbruk, Fb, Fr, M
- Ⓣ Husby Tegelbruk, Fb, Fr
- Olsson & Rosenlund-Företagen, Fr, M, R
Box 10, 740 40 Heby, Tel. 0224/307 00
- Ⓣ Rögle Tegelbruk⁵, Fg, M
Rögle, 262 00 Ängelholm, tel. 042/690 36
- Ⓣ Sennans Tegelbruk⁵, Fb, Fr, M
310 36 Sennan, tel. 035/660 16
- Skara Tegelbruk AB,
532 00 Skara, tel. 0511/101 71, 102 97
- † Sköldinge Byggelement AB
t Kameral avd: Box 13, 640 23 Valla, tel. 0150/605 00
Fabrik för armerade tegelskift, tekn. information,
order och leveranser: 640 24 Sköldinge,
tel. 0157/503 70
- Ⓣ Slottsmöllans Tegelbruk⁴, Fb, Fr, M
305 90 Halmstad, tel. 035/11 80 54
- Ⓣ Sundsviks Bruk AB³, Fb, Fr, M
150 22 Nykvarn, tel. 0755/460 60, 460 61
- Ⓣ Tjustorps Tegelbruks AB², Fb, Fg, Fr, M
233 00 Svedala, tel. 040/44 70 49, 44 70 94
- Vålbackens Tegelbruks AB, Fb, Fr, M
Prästgatan 24, 831 00 Östersund, tel. 063/11 13 85,
11 96 65, 11 37 55
- Ⓣ Östra Grevie Tegelbruk AB⁴, Fb, Fg, Fr, M
235 00 Vellinge, tel. 040/48 70 06, 48 73 72

Fb = brunt fasadtegel,
Fg = gult fasadtegel, Fgrå = grått fasadtegel,
Fr = rött fasadtegel, M = murtegel, R = dräneringsrör

Ⓣ = Ansluten till Svensk Tegelkontroll
† = Tillverkningskontroll genom KRB
t = Tillverkning av typgodkända produkter

Försäljning genom:

- 1) BoFo Tegelprodukter AB, Kråketorpsgatan 10 C,
431 33 Mölndal, tel. 031/87 04 90
- 2) Bröderna Edstrand, Tjustorpsförsäljningen, Box 225,
201 22 Malmö, tel. 040/93 41 00
- 3) Mälardalens Tegel, Fack, 100 41 Stockholm,
tel. 08/23 33 65
- 4) AB Tegelcentralen, Postbox 17118, 200 10 Malmö,
tel. 040/734 20 (Ensamförsäljare)
- 5) Rögle-Sennan Tegel AB, Hamntorget 3-5, 252 21 Helsingborg,
tel. 042/12 07 50

De nordiska ländernas forsknings- och utvecklingsarbete inom murat byggande kommer att stå i centrum när det 3:e Nordiska Murverkssymposiet hålles i Oslo under tiden 27-29 juni 1978. Arrangörerna - Murbransjens Forsknings- och Informationskontor - har lagt ned mycket arbete på att få en presentationsform som bör intressera alla inblandade parter (allt från statliga myndigheter till murarna) i det murade byggandet.

Huvudpunkterna i det digra programmet upptar bl. a. följande:

- Murbransjens status i Norden
- Murarkitektur
- Mur og teknikk
- Praktiske forhold ved planlegging og utførelse av murarbeider
- Rehabilitering av murbygninger
- Mur og økonomi
- Energiøkonomisering
- Mur i fremtiden

3:e NORDISKA MURVERKSSYMPOSIET

HÅLLES I OSLO 27-29 JUNI 1978

Bland de svenska föredrags-hållarna märks produktchef Bengt Flyman, Cementa AB (Dagens situation för murat byggande i Sverige) prof Ragnar Uppman, A4 Ark.kontor AB (Arkitektoniska möjligheter med murverk), civ.ing Kenneth Sandin, LTH (Puts och fuktbalans), civ.ing Gösta Dahl, Siporex AB (Fasadputsens mekaniska egenskaper), Tekn.dr Per-Olof Nylund, Sven Tyrén AB (Användning av kramlor i murverk), tekn. lic Björn Eliasson, Arne Johnsons Ing.byrå (Förankring av nytt tegelskal

på gamla byggnader), civ.ing Lars Aldrin, Lättbetong AB (Moderna källarytterväggar), civ.ing Arne Cajdert, Arne Johnsons Ing.byrå (Tegelfasader och murade källarytterväggar), ing Kjell Linné, Cementa AB (Murningsteknik), ing Lennart Svensson, Göteborgs Puts AB (Yrkesutbildning), civ.ing Karl-Olov Fenrtorp, Tegelinindustrins Centralkontor (Ombyggnadsteknik med tegel), ing Lennart Hamrén, Ytong AB (Ombyggnadsteknik med kalksandsten), ing Rolf Eriksson, REPAB (Murverk

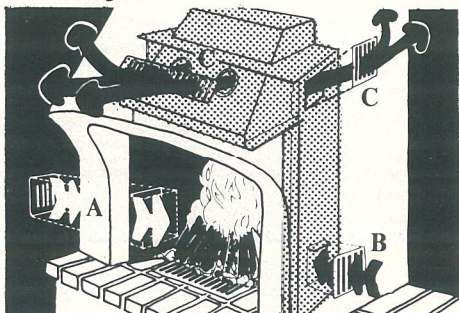
och ekonomi), civ.ing Kaj Larsson, Ytong AB (Nya svenska normer för värmeisolering och energiförbrukning), prof Lars-Erik Nevander, LTH (Samordning av nordiska regler för mur- och putsmaterial, konstruktioner och utförande).

Ytterligare information om det 3:e Nordiska Murverkssymposiet lämnas av Murbransjens Forsknings- och Informationskontor, Nedre Vollgt. 1, 4 etg, Oslo 1. Tel. 02/41 80 25.

Sista anmälningdag är den 15 mars 1978.

6 gånger mer värme ur den öppna spisen med **termator**®

Det här är bara ett exempel på hur en Termator kan muras in. Friskluft (A) och rumsluft (B) sugns in i Termatorn, värms upp till ca 80° och strömmar ut i rummet och genom rör till andra rum (C). Den varma luften pressar ner överskottsluften till elden som därför brinner jämnt, effektivt och dragfritt.

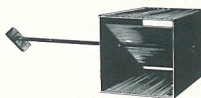

Spara el och olja det tjänar du på nu när energin är så dyr. Det har 10-tusentals Termatorägare gjort sen 30 år.

HEKA-Produkter AB

Kuskvägen 3 191 47 Sollentuna Tel. 08/96 30 40 96 30 50

FRISKLUFTSPJÄLL nr 70 A

lackerad plåt 1,25 mm bredd 150 x höjd 150 x längd 150 mm avsett för murad frisklufts kanal vridspjällets stång längd 500 mm kan kapas till önskad längd. Handtaget fastsättes med skruv.

FRISKLUFTSPJÄLL nr 70 B

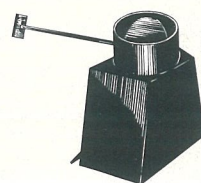
lackerad plåt 1,25 mm Ø 158 mm längd 150 mm avsett för anslutning till SPIRO-rör i frisklufts-kanal. Vridspjällets stång (470 mm) kan kapas till önskad längd. Handtaget fastsättes med skruv.

FRISKLUFTSPJÄLL nr 70 C

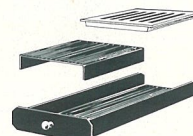

lackerad plåt 1,25 mm Ø 123 mm längd 150 mm avsett för anslutning till SPIRO-rör i frisklufts-kanal. Vridspjällets stång (500 mm) kan kapas till önskad längd. Handtaget fastsättes med skruv.

RÖKGASSTOS nr 71

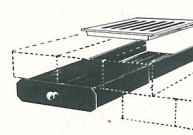

lackerad plåt 3 mm anslutningsmått till TERMATOR 430 x 260 x 340 x 260 mm anslutningsmått till stål-skorsten Ø 208 mm Vridspjällets stång (500 mm) kan kapas till önskad längd. Handtaget fastsättes med skruv.

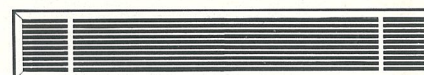

ASKSAMLARE

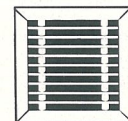
Asksamlaren består av en eldstadsrost av kisellegerat gjutjärn, en stödbock samt en asklåda av plåt.

GALLER

Frontgaller 77 placeras ovanför eldstadsöppningen. Gallren är utförda i eloxerad aluminium. Format ca 540 x 90.

Sidogaller 76 används dels för kallluftsintag men också vid slutet av värmekanaler i angränsande rum. Format ca 150 x 150.

HEKA-Produkter AB

Kuskväg. 3. 191 47 Sollentuna. Tel. 08/96 30 40-50

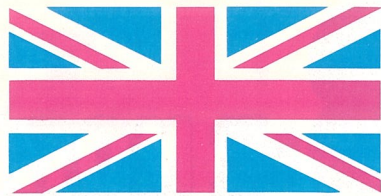
Jag vill veta mer om Termator och var man kan se/köpa den!

Namn

Adress

Postadress

T 1/78

Av Andrew Derbyshire, arkitekt RIBA A.A. Dipl,
Robert Matthew, Johnson-Marshall and Partners,
Welwyn Garden City

Englands nya arkitektur förverkligad i Hillingdon?

Detta är bakgrunden till att Hillingdons kommunalhus blev ett byggnadsprojekt, där användning av bl. a. tegel blev en följd av ett avsiktligt och noggrant beslut, taget gemensamt av projekteringsgruppen och beställaren på grundval av ett antal kriterier. Dessa grundades på att man ville dra fördel och lärdom av sociala, ekonomiska och estetiska skeenden i förra seklet samt att den nya byggnaden skulle uppfylla kraven för dess troliga livslängd på etthundra år.

Hillingdon är en relativt ny kommun utanför London med de kommunala organen utspridda på ett antal äldre byggnader. Det fanns således ett klart behov av samordning och koncentration till en centralt belägen förvaltningsbyggnad.

1970 fick vi i uppdrag av kommunen att projektera ett nytt kontorshus och vi upptäckte till vår stora glädje att såväl vi som kommunens representanter ville omvärdera den moderna brittiska arkitekturen. Detta efter bådas vår erfarenhet av senaste 25 årens byggande i Storbritannien – de som byggherrar och användare, vi som projektörer. Vi var båda missnöjda med dagens arkitektur och önskade därför förbättringar.

Hur hade då detta uppstått? Som ett försök till förklaring vill jag gärna ge min enkla syn på den europeiska arkitekturs historia under de senaste hundra åren.

Om det är sant, som Ruskin trodde, att ett samhälle får den arkitektur den förtjänar, så bör ingen vara förvånad över den industriella omvälvningens miljömässiga följder. Under 1700-

och 1800-talen blev det på grund av ökande välstånd möjligt att i Storbritannien utföra en omfattande omstrukturering av stadslivet och landets samfärdsel. Äventyrets ekonomiska framgång gav en besinningslös fortsättning som idag verkar gränsa till samhällsmässig galenskap. Den oundvikliga politiska reaktionen på det därpå följande eländet blev ett snabbt ökande tryck för att den mänskliga värdigheten skulle återställas medelst sociala reformer och allmän rösträtt. Frön till välfärdsstaten såddes, och behoven av människor hellre än maskiner hävdades i sökandet efter en ny uppsättning sociala värderingar.

I arkitekturen kom detta till uttryck genom ett tillbakavisande av från andra länder och tider lånade stilar samt genom en omvärdering av den engelska nationella traditionen. Denna

grundades på användning av inhemska material, huvudsakligen sammanställda för hand på sätt som krävde en individuell hantverks- och yrkesskicklighet, som var rena motsatsen till fabriksarbetets själlösa upprepning. Den talade ett språk som kunde kritiseras som nostalgiskt och bakåtvänt, men kunde även göra anspråk på egenskaper som förtrogenhet och mänsklighet. Konst- och hantverksrörelsen, där William Morris spelade en nyckelroll, exemplifierade denna enastående kombination av politisk radikalism och handgjord estetik. I Storbritannien kan resultaten ses idag genom tidiga insatser av trädgårdsrörelsen i städer som Letchworth, Port Sunlight och Bournville. I Europa och Förenta Staterna var gensvaret t. o. m. entusiastiskt. Utställningar anordnades, böcker ut-

gavs, konst- och hantverksföreningar lanserades och den brittiska förkämpan firades och hedrades oerhört i sitt eget land. Sedan kom första världskriget och därmed en tillfällig begravnin av dessa fredliga strävanden.

Hade inte kriget kommit, så skulle kanske Storbritannien blivit ledare för den västliga världen i sökandet efter en till 1900-talet passande ny arkitektur – en arkitektur som var i stånd att bidra till en lösning av estetiska och sociala problem skapade av massproduktion och massmedias tillväxt. I stället blev det, som Sir Nicholas Pevsner säger i sin bok "Pioneers of Modern Design", . . . "i samma ögonblick, som arkitekter på kontinenten upptäckte elementen till en äkta stil för framtidens engelska byggande och engelskt hantverk, avlägsnade sig England i en eklektisk nyklassicism som knappast hade någon relevans till aktuella problem och behov".

Under 20- och 30-talen reagerade kontinentala arkitekter mot konst- och hantverksrörelsens humanism. Anledningen därtill torde varit att

denna identifierades med den chauvinistiska maktens politiska och moraliska filosofi, som ledde till krigets obscenitet och i stället utvecklade maskinestetiken – en kirurgisk och puritansk stil som saknade prydnader och nationalistiska hänvisningar till det förflutna. En stil som vidare gjorde anspråk på att vara förtrogen med en ny tidsålder, möjliggjord av demokratisk mekanisering, internationell frihet och rättvisa, vilkas fördelar skulle i lika grad vara tillgängliga för alla.

Den brittiska arkitekturen låg dock i stiltje under mellankrigsåren. Under de 25 år som Labourpartiet och fackföreningarna växte samt den lokala och nationella rösträtten utvidgades, fortsatte de flesta offentliga byggnaders arkitektur att inspireras av "eklektisk nyklassicism". Ett fåtal banbrytare blev företrädare för den europeiska moderna rörelsens renodlade kubistiska stil trots allmänhetens negativa inställning. En liten grupp av trädgårdsrörelsens tillgivna efterföljare höll dock konst- och hantverksrörelsen vid liv. Men den mest be-

tydelsefulla tendensen kan urskiljas i förstädernas snabba tillväxt – byggandet av bostadsområden i takt med den kollektiva trafikens spridning.

Överraskande nog var det i dessa områden som William Morris' idealer upprätthölls – kanske omedvetet, men likväl uppriktigt av de miljoner människor som flyttade ut ur städerna och investerade i hus och trädgård. Dessa villaägare förverkligade instinktivt och oftast utan hjälp av professionella arkitekter sin dröm om "Hemmet". Det var även denna smakriktning som kom att känneteckna de flesta under denna tid uppförda kommunala bostadsområden.

Sir James Richars säger i sin bok "The Castles on the Ground", vilken skrevs utomlands under andra världskriget: "Förstadsmiljön har valts av människor, som vet vad de tycker om och förstädens arkitektur kan även kallas en sann nutida inhemsk stil".

Och det var detta förlopp som till största del skapade den fysiska miljön i Hillingdon. Naturligtvis finns i kom-

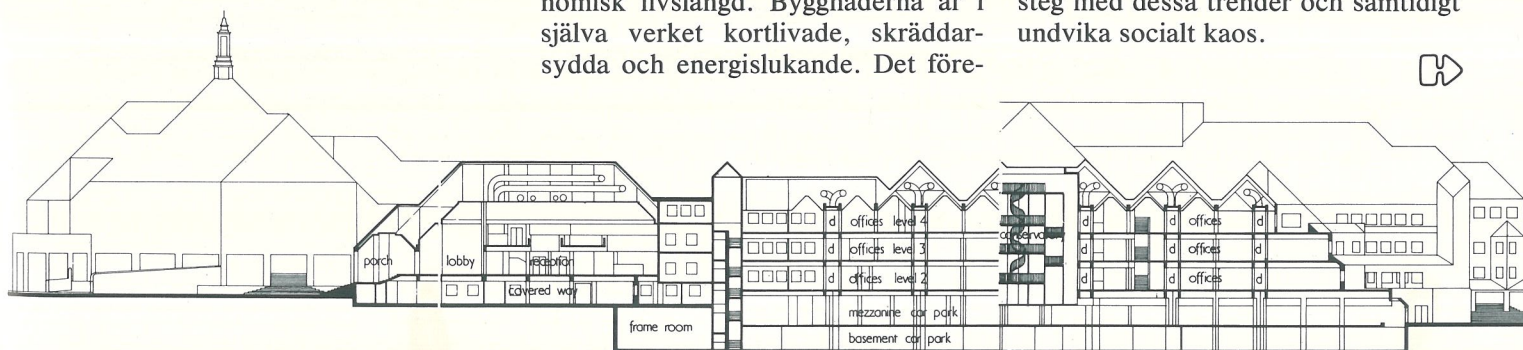
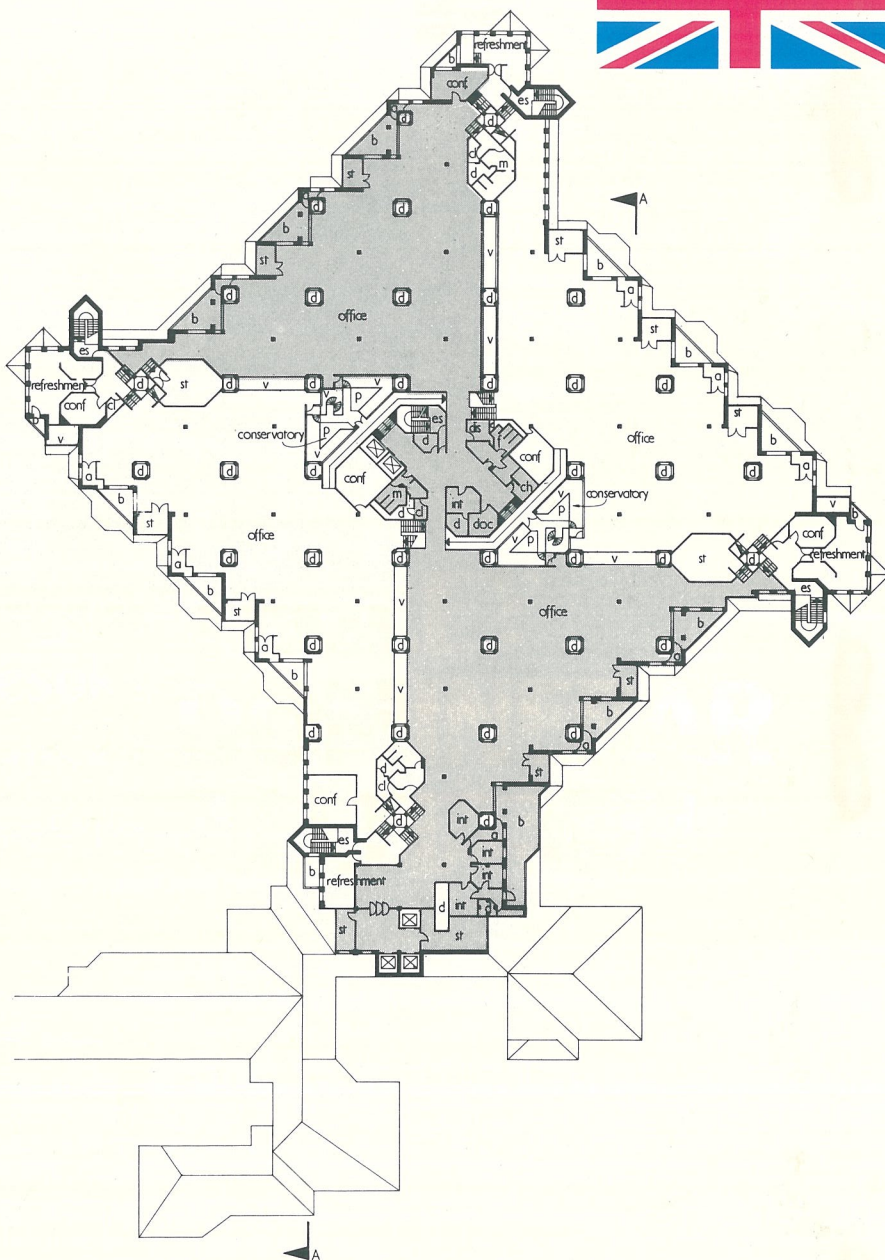
munen historiska byggnader. Dessa har dock inte påverkat vare sig områdets utformning eller befolkningstillväxt jämförd med den stora förstadstillväxt, som gett platsen dess speciella karaktär och präglat de boendes smak och situation.

Även efter andra världskriget ignorerades detta förlopp. Under efterkrigstidens återuppbyggnad av Storbritannien anammades den arkitektoniska ideologi, som baserades på den "moderna rörelsen", vilken under mellankrigsåren skapats av arkitekter som Le Corbusier och Walter Gropius. Denna arkitektur fick sin framtoning genom att översätta konst- och hantverksrörelsens ideal till maskinteknologins, massproduktionens och den högorganiserade byråkratins språk. Det stora byggnadsprogram som framgångsrikt genomförts i Storbritannien under de senaste 25 åren, har således talat detta maskinens arkitektoniska språk. Dessa skolor, sjukhus och bostadsområden framför sitt budskap i termer som effektivitet, penningvärde och funktionell bekvämlighet. Men man är allmänt överens om att inte många av dem talar hjärtats språk – de saknar trivsel och ingen är speciellt förtjust i dem. Hur väl de än fungerar, misslyckas de med att skapa tillgivenhet hos människor som Hillingdons invånare, vilka i sitt val av boplatz visat sin förtjusning för – som dr. Patrick Nuttgens uttrycker det – "varma traditionella material, engelska byars nostalgiska drag, vänliga sluttande tak, välkomnande entréer, trevliga trädgårdar med träd och buskar men, framförallt, mänsklig skala".

Men detta är inte hela historien. Det finns ett antal andra sätt på vilka våra byggnader misslyckas med att motsvara antingen dagens krav eller morgondagens utmaning. De vållar oss höga underhålls- och reparationskostnader redan på ett tidigt stadium. De är slösaktiga med energin vid en tid-

punkt då energikostnader är på uppåtående. De har minskat behovet av arbetskraft och hantverk i en tid av ökande arbetslöshet. De har konstruerats så exakt för de ursprungliga nyttjarnas behov att de saknar den nödvändiga flexibiliteten och därmed möjligheten att uppnå en lång ekonomisk livslängd. Byggnaderna är i själva verket kortlivade, skräddarsydda och energislukande. Det före-

faller mig alldeles klart att vi, åtminstone vad beträffar Europa, kommer att möta ökade energikostnader; vårt välstånd jämfört med södra hemisfären kommer att minska och vi måste ändra våra organisationsmetoder inom politiken och industrin relativt snabbt om vi hoppas hålla jämna steg med dessa trender och samtidigt undvika socialt kaos.

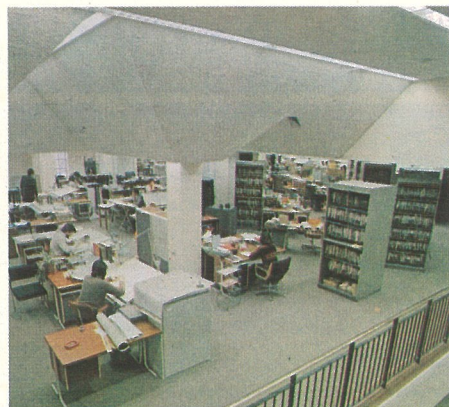

Och nu åter till kriterierna jag nämnde inledningsvis. Låg energiförbrukning vid materialtillverkning samt låga underhållskostnader talar för lerprodukter; låg energiförbrukning för en byggnads drift talar för en stor våningsyta i förhållande till omgivande väggar, små glasytor, luftkonditionering för värmeåtervinning vintertid samt tunga material. Ett ekonomiskt system där vi måste omvärdera vikten av arbetskraftsintensivt byggande talar för val av sådan konstruktionsteknik som innebär användning av murverk.

Mot bakgrund av allt detta har därför kommunalfullmäktigeledamöter samt tjänstemän i Hillingdon tillsammans med oss konstruerat en byggnad, som talar ett språk som kan uppfattas av brukare (både de som arbetar där och kommunens invånare) och som ger byggnaden vettig ekonomi och en social uppgift.

Syftet med byggnaden är: att i en byggnad samla de ca 1.300 tjänstemän som f. n. är utspridda i kommunen och därför har svårigheter att kommunicera och samarbeta; att ge dem en arbetsmiljö, som främjar kollektiv förvaltning, eliminerar avdelningsmässiga uppdelningar, uppmuntar informella kommunikationer och möjliggör en enkel och smidig om-disponering vid förändrade arbetsuppgifter; att ge kommunen en inbjudande och tillgänglig byggnad som uppmuntrar invånarna att besöka sina valda ombud och kommunens tjänstemän; att ge dem som arbetar i byggnaden en miljö som ger dem alla ett eget identifierbart område utan att för den skull hindra kommunikationen med andra avdelningar. Byggnadens grundläggande syfte är alltså att bidra till eliminering av avgränsningar mellan väljare, valda ombud och tjänstemän och samtidigt symbolisera den nya kommunens ambitioner.

Den mest tekniskt effektiva lösningen vore ett stort antal våningar med stora öppna kvadratiska ytor – dock en otillfredsställande lösning rent mänskligt sett. Därför är antalet våningsplan begränsade, vad beträffar kontorsutrymmen, till tre eftersom det är lättare att kommunicera horisontellt än vertikalt och varje våning uppdelas diagonalt i fyra kvadranter som skiljs åt genom en halv vånings nivåskillnad. Därmed uppdelas utrymmet i klart definierade ytor för ungefär etthundra

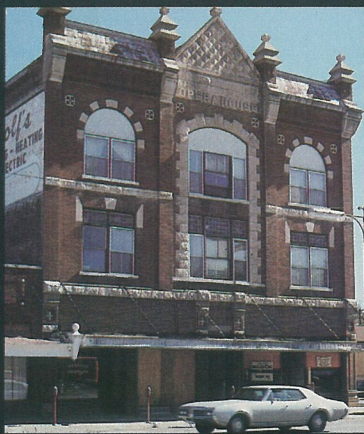
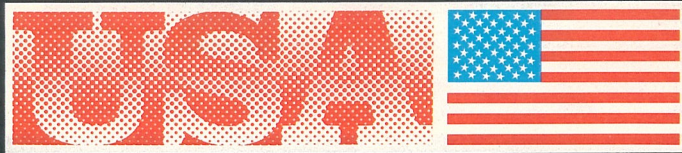

människor men samtidigt upprätthålles visuell samt akustisk kontakt mellan grupperna. Variationsrikedomen i såväl fasad som plan ger varje kvadrant en stor omkrets och naturliga förutsättningar för balkonger och blomlådor. Den terrassformiga fasaden täcks av sadeltak nästan ner till marknivå på sådant sätt att man ser mer av taket – det skyddande och välkomnande – än av väggen – den defensiva och fientliga. Denna uppdelning i små komponenter fortsätter inom kontorsutrymmet som uppdelas av ett flertal pelare och serviceutrymmen samt ett antal mindre rum, vilka placerats i centrum av den kvadratiska planen och vid dess hörn. Användning av beklädnadsmaterial, som har sitt ursprung i kommunen – tegel och kakelplattor – ger byggnaden en välbekant färg- och textur samt den varierande yta, som karaktäriserar handgjorda material, vilka i förbigående sagt, är nästan helt underhållsfria.

Kontorshusets placering på tomten gör att de flesta träden och några av kommunens äldre byggnader har kunnat bevaras. Huvudentrén för allmänheten liksom kommunens plenisal, kontor för fullmäktigeledamöter, sammanträdesrum samt övriga offentliga utrymmen har placerats mot huvudgatan där en öppen plats kommer

att förbinda de kommunala byggnaderna med centrumets övriga delar. Vissa utrymmen är upphöjda över marknivån så att tomtens inre i form av parkanläggning är tillräcklig för såväl allmänheten som de kommunala tjänstemännen.

Det är alltför tidigt att bedöma huruvida försöket har varit framgångsrikt – framgång eller misslyckande hos ett sådant stort byggnadskomplex kan bedömas först efter ett antal års bruk. Vad som än sker är det dock en konstruktion, som har försökt uttrycka ett världsomspännande problem med ett visst mått av djärvhet samt övertygelsen om att kunna inspirera andra till att lösa problemet på ett kanske mer fruktbart sätt. Det stora problemet är klyftan mellan väljare och valda ombud, mellan politiska partier, mellan arbetsledare och arbetare och mellan individuella arbetare i en stor organisation. I frågor som dessa har byggnader aldrig mer än marginell effekt, men eftersom skillnaden mellan framgång och misslyckande är så liten, och verkningarna av dessa så stora, måste de som har ansvaret – både byggherrar och arkitekter – försöka analysera problemet samt använda hela sitt kunnande vid dess lösning. ●

Stockholmsfotografen Bertil Hagert gjorde i höstas en rundresa i Amerika och även om resan hade karaktär av semestertripp fanns naturligtvis kameran med. Och speciellt kom den till användning när Bertil Hagert kom till mellanvästern och dess för oss svenskar mer eller mindre okända städer. Vad som fångade stockholmsfotografens intresse var både den gamla och nya tegelbebyggelsen, som dessa samhällen visade upp – en rik provkarta på hur den amerikanska tegelarkitekturen förändrats under årens lopp, men samtidigt många bevis på att den typiskt amerikanska kolonialstilen alltså hänger med.

Stockholmsfotograf på besök i amerikanska mellanvästern

TEGLET DOMINERAR ALLTJÄMT!

Bland de platser Bertil Hagert besökte kan nämnas Lindsborg i Kansas. Staden grundades 1869 av nybyggare från Sverige och fortfarande kan man språkmässigt klara sig på både smäländska och stockholmska! Alla ojämna år hålls en svensk hyllningsfest till pionjärens minne. I närheten av Lindsborg finns svenskbyarna Falun och Bridgeport.

Mc Pherson heter en annan typisk mellanvästernstad, som grundades ungefär samtidigt som Lindsborg – dock med den stora skillnaden att vid det grundandet var det inga svenskar med. Staden har två utmärkta exempel på gårdagens och dagens amerikanska tegelarkitektur, Operahuset och Postkontoret.

I New Mexico bygger man fortfarande med saltorkat tegel. I staden Taos (TV-deckaren McClouds hemstad!) hittade Bertil Hagert bl.a. en indianby, som var helt uppförd enligt denna uråldriga metod att göra tegel.

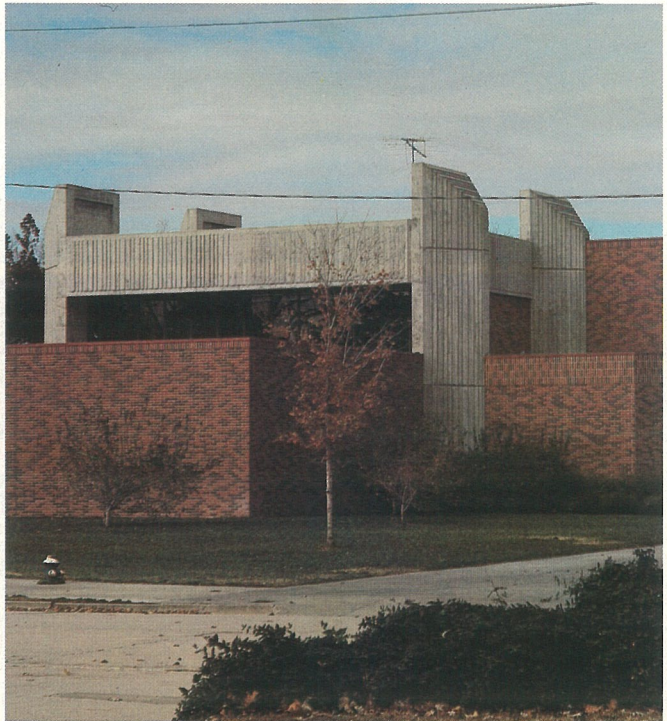
Givetvis besökte Bertil Hagert även de stora metropolerna i USA. San Francisco, exempelvis, där enligt reklamen "världens krokigaste gata" – helt tegelbelagd – finns.

Överhuvudtaget används marktegel väldigt mycket som gatu- och trottoarbeläggning inte enbart i San Francisco utan i hela USA, där för övrigt tegel intar en dominerande roll i såväl gammal som ny arkitektur.

1

LINDSBORG, Kansas

2

Svenskstadens Lindsborg har ett college – Bethany College – som blivit mycket berömt genom sin Messiasfestival, som uppförs varje år under påskveckan. Bethany College består av ett flertal byggnader med tegel som det dominerande materialet. Bild 1 visar byggnaden för fysisk fostran, bild 2 biblioteket, bild 3 studentbostäder, bild 4 och 5 Burnett Center, där bl. a. den ekumeniska undervisningen bedrivs och bild 6 konstskolan, där bl. a. den mest framstående svensk-amerikanske målaren Birger Sandzén varit lärare.

3

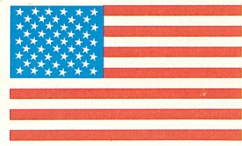
4

5

6

McPHERSON, Kansas

I denna typiska mellanvästernstad hittade fotograf Hagert två utmärkta exempel på den amerikanska tegelarkitektur som stått sig tiderna igenom, Opera-huset från senare delen av 1800-talet (bild 7) och Postkontoret (bild 8) uppfört i våra dagar.

7

8

SAN FRANCISCO, Kalifornien

Lombard Street är enligt reklamen världens krokigaste gata helt lagd i marktegel (bild 9). Överhuvudtaget används marktegel i mycket stor utsträckning som gatu- och trottoarmaterial i USA, vilket bild 10 ger belägg för.

Gamla magasin byggda i tegel kan mycket väl göras om till exempelvis restaurang och kontor, vilket bilderna 11 och 12, tagna i området Fisherman's Wharf, visar.

TAOS, New Mexico

McClouds "hemstad" bjuder en provkarta på byggnader uppförda med soltorkat tegel, som exempelvis indianbyn Pueblo de Taos (bild 14) och en "vanlig" villa (bild 13).

13

14

KISSMET, Florida

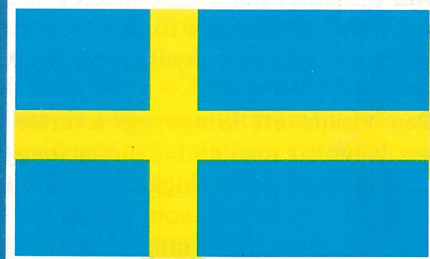
Inte långt från Disney World ligger Kissmet
där ett nyuppfört bankhus i typisk amerikansk kolonialstil
fångade fotografens intresse (bilderna 15 och 16).

15

SVERRIGE

TEGEL GIVET

när kv. Fasanen i Malmö
fick kontorsbyggnad
för Televerket

TELEVERKET

När projekteringen av kvarteret fasanen i Malmö startade för tre år sedan fanns en gällande nyligen fastställd stadsplan.

Den visade ett kringbyggt kvarter i sex våningar med en tvåvåningsbyggnad närmast Drottninggatan och kanalen, där tomten är som smalast.

Den närmaste omgivningen består av den för stenstaden typiska bebyggelsen, slutna kvarter i fem a sex våningar. Televerkets ståtliga huvudbyggnad från 20-talet i rött Yddinge fasadtegel och med koppartak är närmaste granne.

Som ende hyresgäst fanns Televerket. Byggherren, Fastighets AB Sulcus (Karl-Axel Källstrand), önskade en byggnad, som miljömässigt skulle bidra positivt i området.

Stort arbete har därför nedlagts på att ge en gestaltning åt kontorshuset, som inte sticker under stol med att det handlar om en förvaltningsbyggnad. Men ändå förhoppningsvis kan upplevas som "en något fantasifull och rikt artikulerad arkitektur, som inte stöter bort människan, betraktaren och grannen".

De stora hela takfallen har befriats från ventilationshuvor, hisstorn, uppstigningsluckor m. m. Takfoten i tegel är starkt utkragad och ligger upplagd på betongkonsoler, det hela för att bära och balansera den stora svarta takvåningen. Även fasaden över bottenvåningen ligger utkragad och upplagd på betongkonsoler.

Rött fasadtegel var i sammanhanget självklart, både av estetiska och praktiska skäl. Ytterväggarna har stark reliefverkan med framskjutna pilastrar och indragna bröstningar i hålkäls-tegel. Varje bröstning, omfattande två moduler, är murad på ett rullskift som är något lutat och utskjutande för vattenavrinningen. På tjockaste stället är ytterväggen nära 70 cm. Utkragade partier såsom burspråk m. m. är på undersidan murade i tegel. Rättare sagt klädda med tegelbalkar, som hänger i rostfria infästningsdon. Indragna entréer har på samma sätt tak av tegelbalk.

Tre av fasaderna har fönster i två skilda bredder, våningsvis är dessa förskjutna ett steg. Mellan två fönster inom två stormodulpilastrar finns en fönsterpost av mörkt röd lackerad al.plåt. Norrfasaden har större fönster

TEGEL GIVET

när kv. Fasanen i Malmö

fick kontorsbyggnad

för Televerket

Av arkitekt SAR Holger M Lundquist,
Thorsten Roos Ark.kontor, Malmö

och bröstningar i en specialknäckning av mörkbrun lackerad al.plåt.

Byggnaden som helhet är glasad till c:a 18 % av fasadytan, en följd av energinormen.

Olika byggnadsdetaljer är speciellt utformade med tegel på flatan eller i mönstermurning. Allt för att ge en rikare närhetsupplevelse.

Det stora gårdsrummet har fått väggar av rosa tegel och röda fönster. För att visuellt hålla nere fasadhöjden i det slutna gårdsrummet, som är ungefär kubformat, har vindsvåningen försetts med en fris i tegel. Vidare är fönsterna i denna våning mindre.

I de stora perspektiven bidrager utskjutande burspråk och fasadvinklar, förutom ovannämnda takfot, till att berika gaturummen. En detalj i detta sammanhang är blomlådorna utanför

glaspartierna vid de skilda våningarnas korridorer.

I två stora gavelfasader, 5 våningar höga utan fönster, har använts ett munkförband där kopparna skjuter ut 20 mm. Effekten är anslående och de stora murytorna livas på ett enkelt sätt.

På taket av den halvrunda tvåvåningsbyggnaden mot kanalen finns en stor konformad taklanternin, som skänker ljus åt de publika lokalerna nedanför i två plan. Här finns kundmottagning för allmänheten och Byggherrens bidrag till den konstnärliga utsmyckningen i huset. Under kupolen svävar en flygande man i hög hatt och en stor solskiva i mässing rör sig sakta över en vattenspegel inramad av frodig växtlighet. Ett stillsamt vattenplask från en kommunikationsfigur på

formad utkragad vägg av ansefnliga mått. För att bryta ner fasadytan har det gjorts en 1/4-stens förskjutning vid murningen så att en diagonal söm bildats med stark reliefverkan.

Byggnadens rustika karaktär går igen även inomhus i entrévåningen. Här finns tegelväggarna, keramiska plattor på golvet och undertak av mörkt röda träullsskivor.

I övrigt är arbetslokalerna ljusa och vänliga. Inte minst de röda heltäckningsmattorna bidrager till en ombonad atmosfär.

Bottenvåningens 1.800 m² upptages till större del av storrums kontor, förutom den ovannämnda publika delen. Våningarna 2 till 6 är i stort sett disponerade för cellkontor. På vinds-

I byggnadens inre kärna är väggarna kring hissar, trappor, kapprum och arkiv grovputsade och vita. Konstnärerna Beck o Jung's databilder berikar de allmänna utrymmena såsom korridorer, väntplatser, personalrum men även de stora kontorslandskapen.

Stor möda har lagts på uterummet (gården) som är en grön oas i byggnadens mitt, t. o. m. taket till en uppstickande lanternin har planterats med björngräs.

Inredningen har hållits enhetlig, med utgångspunkt från det röda teglet, men färgupplevelsen varierar mellan utrymmen med olika funktion (t. ex. arbetsrum, personalrum, sammanträdesrum, kapprum, WC'n etc.).

Foto: Carl Meijer, Skanör

höga ben i bassängen fullbordar verket som omges av en symbolisk väggmålning på andra våningens barriär under kupolen.

Vid huvudentrén sitter en relief av Bertil Vallien, Boda, som också svarat för den inre utsmyckningen. Den stora reliefen är upphängd på en skiv-

våningen finns bl. a. hörsal, motionsavdelning och bibliotek förutom förråds- och arkivutrymmen.

Källarvåningen inrymmer garage för 45 bilar, teleteknik och apparatrum samt diverse förrådsutrymmen.

Färg präglar det statliga verket. Förutom de röda golven, diagonalrandiga i korridorer, finns det knallröda kabelrännor och dörrarna är lackerade gula, orange, röda eller bruna beroende på funktion.

Byggherre:
Fastighets AB Sulcus

Generalentreprenör:
AB Skånska Cementgjuteriet

Arkitekt:
Holger M Lundquist,
närmaste medhjälpare Jan Danielsson,
Thorsten Roos Arkitektkontor AB

Inredning:
Holger M Lundquist
Eva Wahlgren

Fasadtegel från: Hålkälstegel från:
Tjustorps Tegelbruks AB AB Kaniks Tegelfabrik

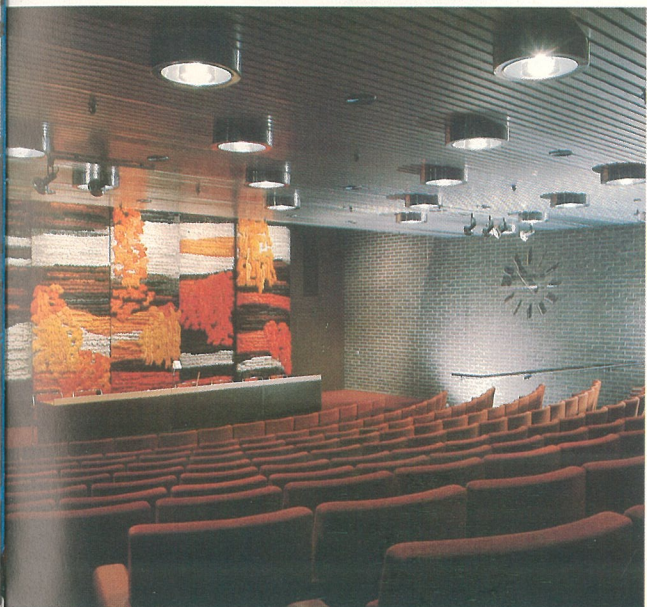

Foto: Bertil Hagert, Stockholm

Handslaget tegel

både ute och inne i Trygg-Hansas nya Stockholmskontor

Utformningen av TRYGG-HANSAs nya kontorshus präglas av det beslut den s. k. kontorshuskommittén kom fram till efter långvarigt överläggande, där personalrepresentanter, ledning och arkitekter samarbetat. Resultatet blev att byggnaden delades upp i två huvuddelar. En del består således av en mer konventionell kontorsbyggnad en 20 meter bred huskropp som går i nord-sydlig riktning. Storrummen däremot, som kan ges en friare utformning, har byggts som sexhörningar, tre per våningsplan, och de utgör den andra huskroppen. Sexhörningen visade sig vara en idealisk form för storrummen som byggdes i storleken 750 m², en storlek som valdes efter mycket noggranna organisatoriska och socialpsykologiska studier – det fick inte bli för litet men heller inte för stort. Mellan dessa båda huskroppar ligger så en central kärna som innehåller hissar, rulltrappor, våningsservice, toaletter etc. Och i anslutning därtill finns också pausrum med utsikt över hallen och parken.

TRYGG-HANSA ville ha ett hus med förstklassig arbetsmiljö – men utan lyx. Projekteringsteamet har försökt förverkliga detta genom att välja robusta, möjligast underhållsfria material, både i husets yttre och inre.

Sexhörningarna och långhuset har ju olika fasaduttryck, så för att knyta dem samman är fasaderna försedda med horisontella band av behugna betongelement som ger byggnaderna en gemensam arkitektonisk profil.

Däremot är fasaderna på andra sätt olika – sexhörningarna är helt glasad, medan långhuset är uppbyggt av 1,20-meters moduler, med fönster i varannan modul. Mellan fönstren är väggen murad av handslaget rödbrunt tegel.

Solavskärmningen på sexhörningarna sker med automatiskt styrda persienner, långhusets fönster är försedda med gulröda markiser. Samtliga fönster är av tre-glastyp, både för värme- och ljudisoleringens skull.

Två entréer finns vid ingången från Fleminggatan. Entréerna sammanbinds av en foajé, utformad som en inglasad, förlängd del av det planterade torget utanför. Där finns post, bankkontor, butik och andra serviceinrättningar samt lokalerna för Kundtjänst.

Våningen närmast under gatuplanet inrymmer bl. a. matsalar med kök, utbildningslokaler m. m. Genom planterade, nedsänkta gårdar tar man i stor utsträckning vara på dagsljuset.

Tekniska utrymmen, garage och personalens fritidslokaler återfinns längst ner i huset.

För interiören i huset har valts varmvita färgtoner samt höstnaturens färgskala. Fasadens tegel går också igen på flera ställen inomhus. De flesta lokalerna har undertak, dels för att förbättra ljudklimatet men också för att för blicken sänka den stora våningshöjd som installationerna krävde. Storrummens undertak är specialkonstruerade med heltäckande mattor, både för trevnadens och ljuddämpningseffektens skull. Väggarna i storrumsen är också de beklädda med ljudabsorberande material.

Huset och dess inredning har ritats av Tengboms Arkitektkontor, Stockholm, genom arkitekterna Stefan Salamon och Anders Tengbom.

 Kv. Utlandia
i Göteborg

**Här var det
inte tal om
murning som "metervara"!**

**Av arkitekt SAR Bo Anderson,
Tuvert Arkitektkontor AB, Göteborg**

I stadsdelen Johanneberg i Göteborg har nyligen inflyttning skett i "kvarteret Utlandia". Anläggningen som tas i bruk är i första hand ett bostadsområde med 155 lgh men inrymmer dessutom ett stort antal skilda lokaltyper, alltifrån kontor till lokaler med serviceändamål för boende i kvarteret och kvarteren omkring. Den totala tomtytan är omkring 10.000 m² och utbyggd våningsyta ca 35.000 m².

De nya byggnaderna kompletterar med sin bebyggelse en redan i övrigt för sin tid genuin miljö i denna stadsdel, där – om studenthusen på Utlandagatan undantages – något nybygge icke skett på de senaste 20 åren. Kvarteren i Johanneberg karaktäriseras av stor livaktighet, med många kvartersbutiker, "som är som affärer var förr". Utlandias läge är, för den som vill bo centralt, bekvämt och

praktiskt och från många synpunkter utmärkt – gångavstånd till cityaktiviteter – närhet till Lisebergsparken – närheten till allmänna kommunikationer, och ändå lagom avskilt från den ibland störande biltrafiken på Södra vägen. För de boende och för övriga i anläggningen yrkesverksamma kompletteras nu dessa yttre givna förutsättningar med ett rikt utbud av service- lokaler – restaurang – service-

butik – barnstuga och parklek – motionslokaler.

Som hyresgäster till kontorslokaler – totalt finns ca 10.000 m² lokalyta i souterrängvåningar – kan nämnas Statens Anläggningsprovning, ABAK Justitia-Soliditet, Länsåklagaren i Gbg o. Bohus län samt Kullenbergkoncernens finans- och fastighetsförvaltande bolag.

Från en gårdsyta, som utgör terrass-tak över garageanläggningen och kontor och lokaler i 4–5 undervåningar,

bygger sig två bostadskroppar upp i 4 resp. 7 våningar. Bostadshusens entréer orienteras mot gårdsplanet, som planerats med uteplatser, lekplatser och en välplanerad trädgårdsanläggning. Av tekniskt nyhetsintresse är ett sinnrikt automatiskt system för sophantering inom anläggningen. På ett evighetsband transporteras hushålls- och kontorsavfall till komprimering i ett containerrum där sedan extern hämtning sker.

Husens stomme är uppförd i plast-

gjuten betong. Genom flaggkonstruktioner har bäringen koncentrerats för att ge få pelare i undervåningar och därmed större spannvidder och större planlösningsfrihet. Ytterväggar platsbyggda på traditionellt sätt med 30 minull som vindspärr.

Utvändigt fasadmaterial utgörs av rött tegel, Forssa Rosé, som skalmurats. Från arkitektkontorets sida, i samarbete med arbetsledning, lades ner ett stort arbete för att i mönster- och reliefmurning skapa uttryck och varia-

tion i murytor. Skaltegelmurning begränsar möjligheterna att nå en sådan pläcticitet i murytor som man kan se exempel på i närliggande äldre hus i stadsdelen vilka byggdes med tjocka homogena tegelväggar. Moderna "ekonomiska" väggkonstruktioner där teglet användes som ett yttre skal begränsar variation och förtagningar i murytan. Dock finns ändå stora möjligheter till varierad murning varför en skaltegelvägg alls inte behöver muras som "metervara"!

Byggherre:
Kullenberg Fastighetsförvaltning AB

Huvudentreprenör:
Walter Lundborg Byggnads AB

Arkitekt:
Tuvert Arkitektkontor AB
Bo Anderson Sven Hanäs Karl-Olof Bohlin

Konstruktör:
Rolf Tellstedt AB
Gunnar Toremark

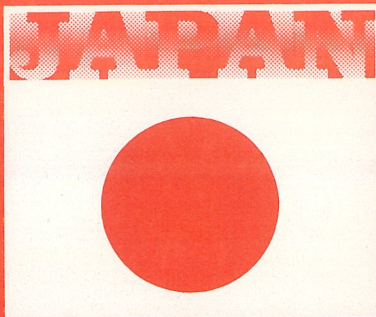
El:
Kaba AB Konsulterande ing.byrå
Berne Andersson

VS:
VVS byrån Patric Crafoord
Göran Crafoord

Vent:
Luftkonditionering AB

Trädgård:
Söderblom & Palm
Sverre Berggren

Tegel från:
AB Forssa Tegelbruk

Ny japansk arkitektur med plattor av tegel

I Tokyos centrum, endast ett fåtal minuter från de mest exklusiva affärsgatorna, har uppförts en byggnad ritad av arkitekt Kazumasa Yamashita – en av Japans mest erkända arkitekter.

I sin strävan att åstadkomma en kontrast till den i Japan idag härskande hårda, kalla och stundtals fantasilösa arkitekturen, har Yamashita skapat ett kontors- och shoppingcentrum med helt nya arkitektoniska idéer. "FROM – 1st", som byggnaden kallas, har en mycket variationsrik fasad. Variationsrikedomen finns även inomhus i planlösning och funktioner.

Byggnaden har nio våningar – sex ovan mark och tre under – med en intressant blandning av innertorg, affärer, kontor och lägenheter.

Stommen av armerad betong är såväl in- som utvändigt klädd med mörkröda tegelplattor i format 190x65x20 mm, vilket ger en estetiskt tilltalande, varaktig och underhållsfri byggnad. Samtliga väggar är murade i löpforband medan tegelgolven är lagda i ett korgflätat mönster.

De två första våningarnas affärer är grupperade kring två innertorg medan övriga våningars butiker finns kring ljusgården i byggnadens mitt. Högst upp ligger kontor och lägenheter med sina takterrasser. Ljusgården, som är helt öppen, ger tack vare sin utformning, ändå ett fullgott skydd mot väder och vind.

(Bildmaterialet hämtat ur The Brick Bulletin nr 4/77.)

1

3

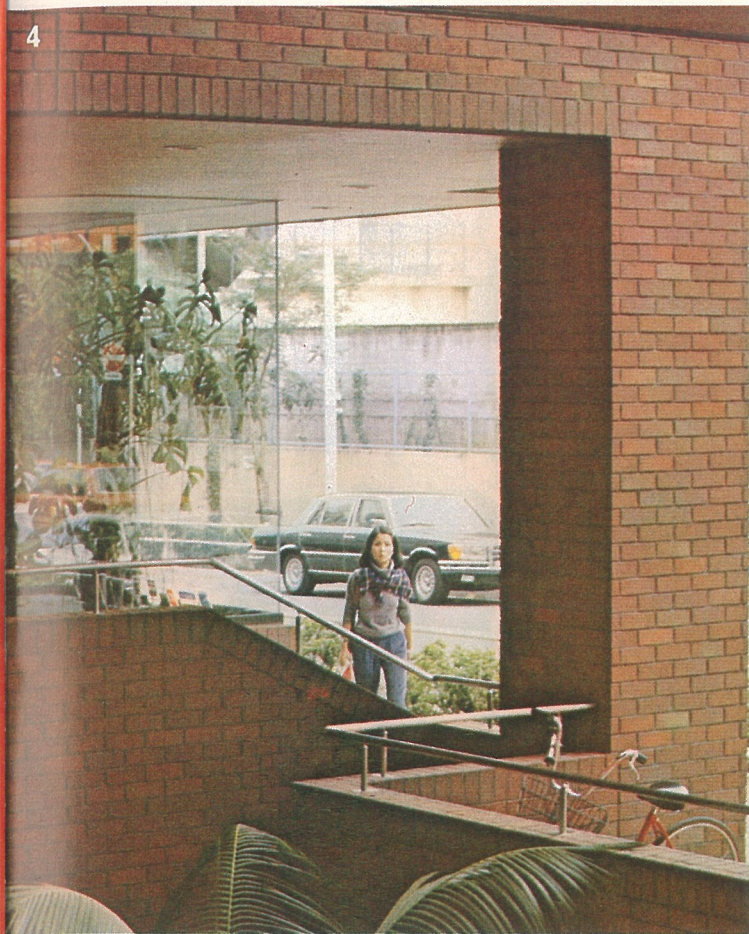

2

1. Byggnaden sedd från nordost.

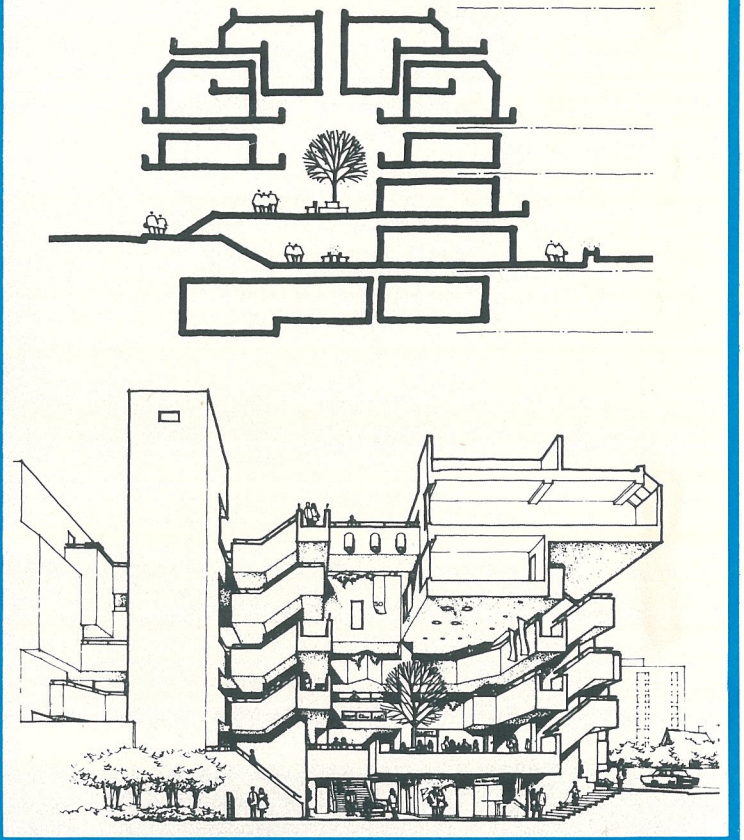
2. Övre innertorget. 3. Del av nordostfasaden.

4

4. Del av entrén.
 5. En halv trappa ned ligger ett av torgen.
 6. Nedre innerorget.
 7. Sektioner.
 8, 9. Övre innerorget.

7

5

8

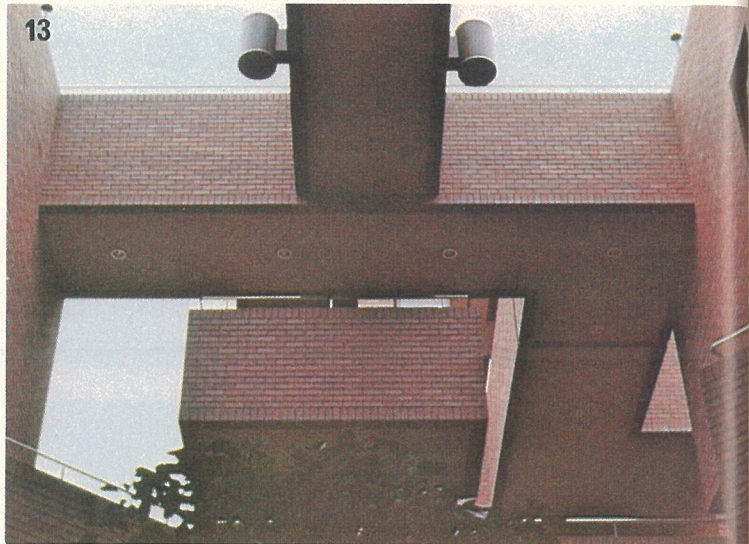
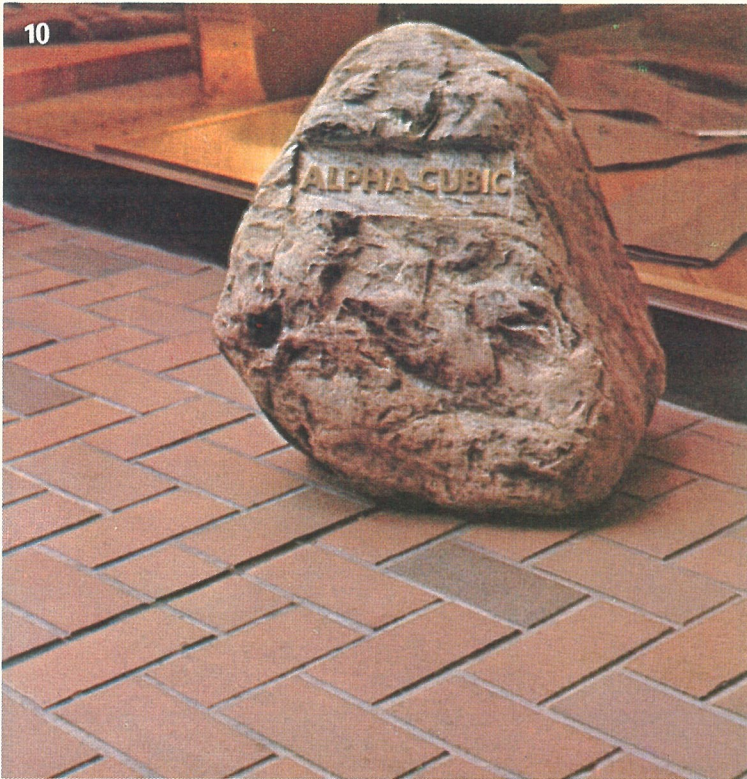
6

9

10. Affärsskylt och detalj av golv.
11, 12. Ljuscourtyard.
13. Gångbro över ljuscourtyarden.
14, 15, 16. Detaljer på trappor och ledstänger.
17, 18. Del av taket.

15

16

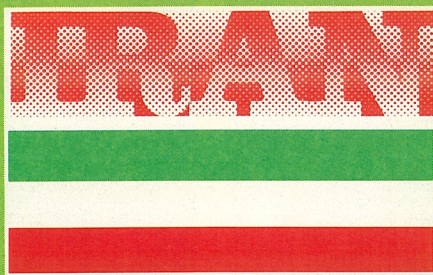

18

17

Av Anders Malmsten och Bertil Mernsten,
Skånska Cementgjuteriet, Malmö

Hantverksskicklighet och yrkes stolthet ger imponerande tegelarkitektur i **IRAN**

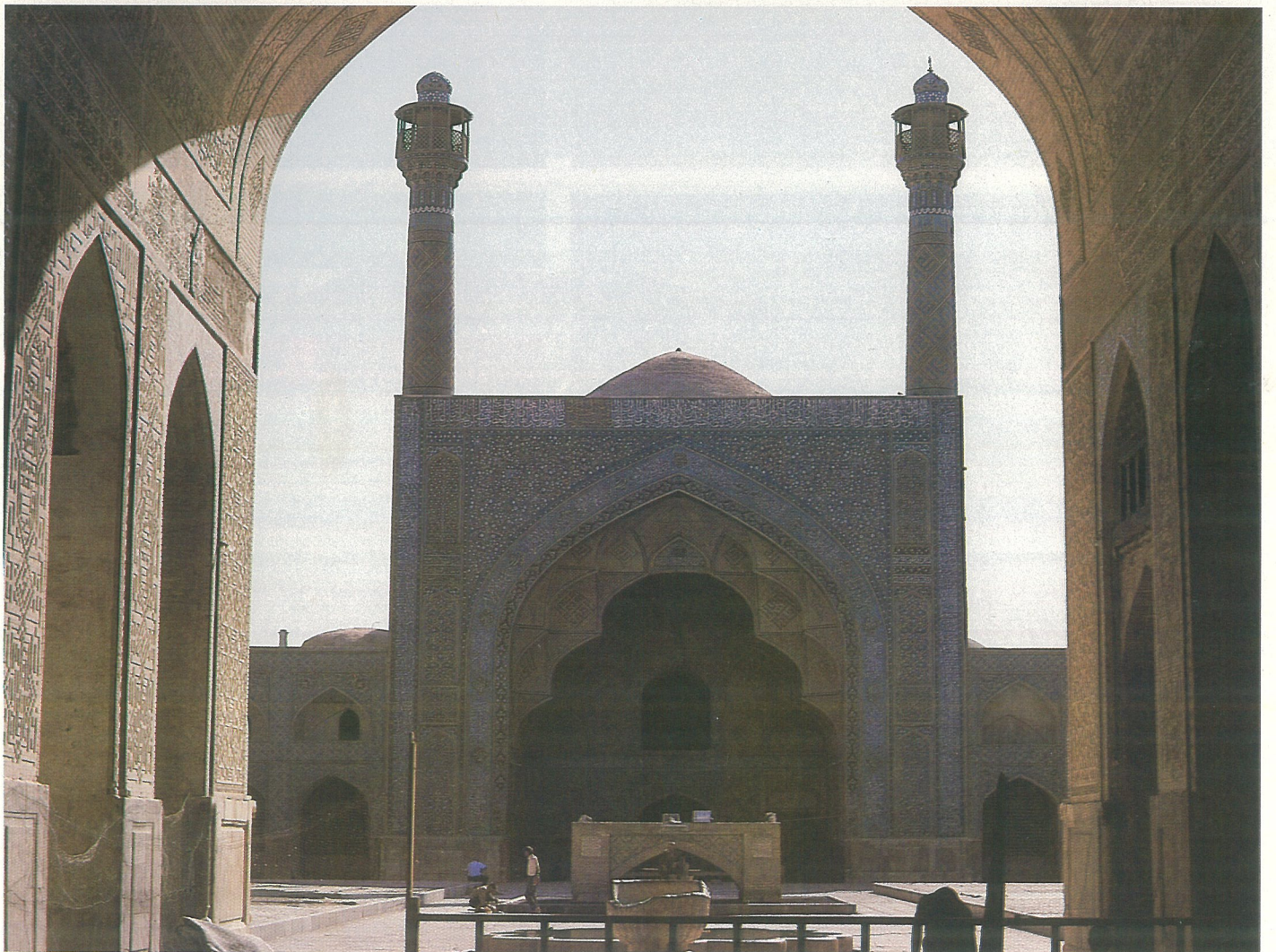
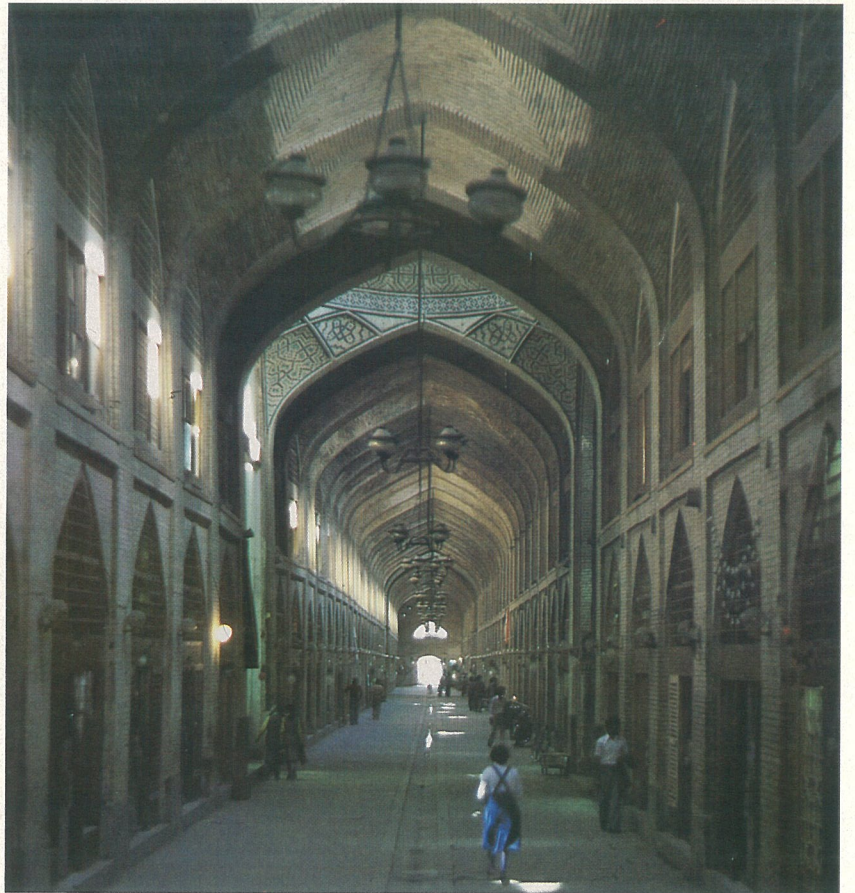
Att bygga med tegel är något som har traditioner långt tillbaka i Irans historia. Jämsides med den moderna arkitekturen finner man många exempel på detta i form av moskéer, basarer, gravmonument m. m. Man har sedan gammalt en väl utvecklad valvslagningsteknik med t. ex. konstfärdiga stalaktitvalv. Ornamentmurning förekommer ofta med fantasifulla och varierade inslag av glaserat tegel och mosaiker.

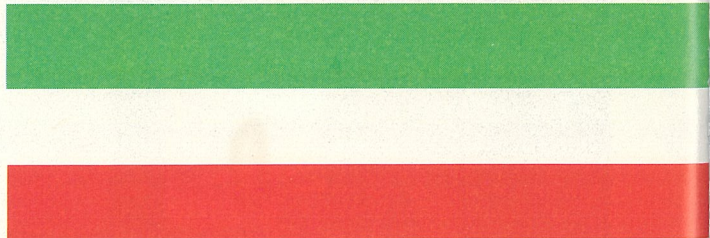
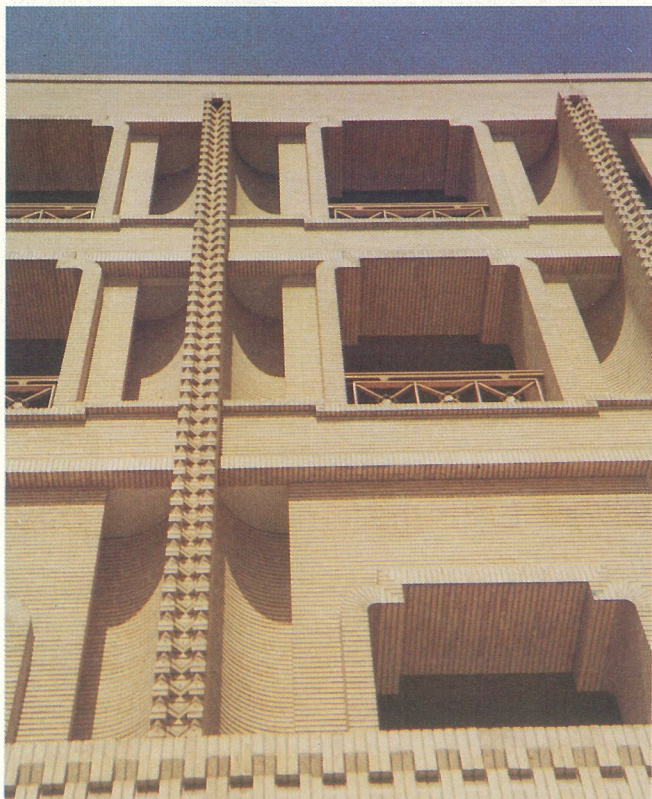
Traditionen har levt vidare i alla leden från byggherren och arkitekten till hantverkaren, fastän tekniken förändrats allteftersom nya material vunnit insteg. Idag bygger man således allmänt med stålstomme, ett svetsat stålskelett där man mellan sekundärbalkarna fyller i med bjälklag av tegel eller betongblock, ett stålskelett som genom sin flexibilitet också ger möjlighet till plastiska och omväxlande fasader, där teglet är ett av de vanligaste fasadmaterialen.

Tegelstenen är i Iran något mindre till formatet än här i Sverige, nästan alltid ljus gul och med slät yta. Man murar oftast med stumma stötfogar, vilket ger stor elegans åt de släta murpartierna. Däremellan förekommer en mångfald av mönstermurningar; rullskift, insättningar, bårder, listverk och runda valv. Ofta använder man härvid enkelt fasonerade stenar. Fasaderna utföres gärna med flera stens tjocklek, vilket starkt bidrar till utpräglat skulpturala fasadeffekter. Självfallet har detta också ett rent praktiskt motiv. Solavskärmningar är viktiga i länder på dessa breddgrader.

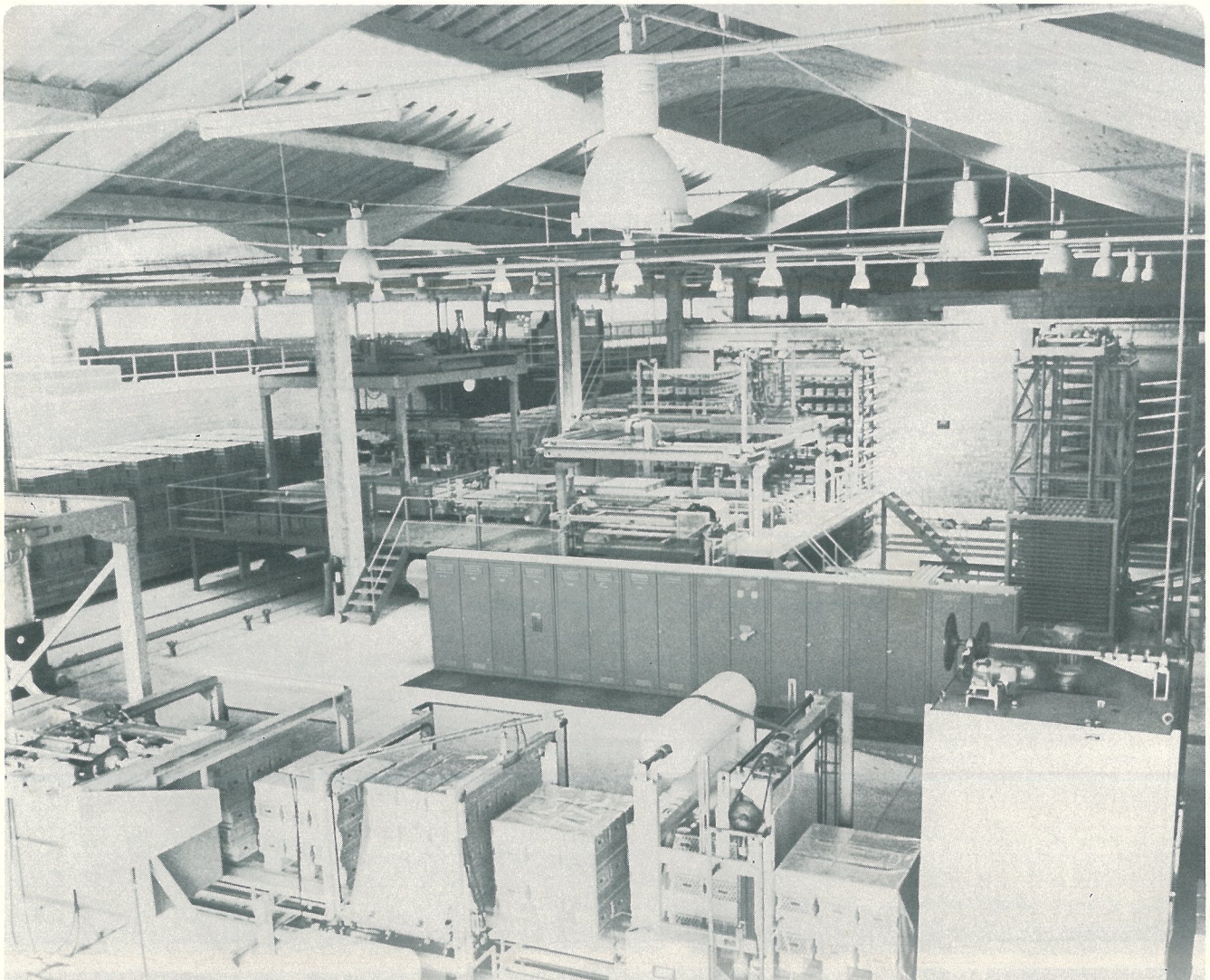
Man kan inte undgå att imponeras av den hantverksskicklighet och yrkes stolthet som våra kolleger bland arkitekter och byggare i Iran ger prov på. Något för oss att inspireras av!

Qualität, die sich bezahlt macht Kvalitet – det lönar sig!

LINGL **Qualität** ist in der ganzen Welt als Maßstab anerkannt.

Billig ist meistens nicht auch wirtschaftlich. Deshalb sind unsere Fachkräfte bemüht, neben ausgefeilter Planung und leistungsangemessenen, verbrauchsgünstigen Anlagenteilen eine Ausführungsqualität zu liefern, die störungsfreien Betrieb sichert.

Nur kontinuierliche Produktion garantiert einen günstigen Investitionskapital-Rückfluß.

Dazu gehört natürlich auch ein fachmännischer **Kundendienst**, der verfügbar ist, wenn er gebraucht wird. LINGL macht auch hier seit jeher besondere Anstrengungen, die von unseren Kunden auch anerkannt werden.

72 meist mehrsprachige Spezialisten, die ausschließlich dem weltweiten Kundendienst (Montage, Einfahren, Service) zugeteilt sind, bieten die Gewähr für prompte und fachmännische Bedienung.

Wir sind stolz darauf, die technische Entwicklung der grobkeramischen Industrie maßgeblich zu bestimmen. Wir sind aber ebenso stolz darauf, das bessere Beispiel in Ausführung und Service zu geben.

Fragen Sie LINGL, wir beraten Sie gerne.

LINGL design och **kvalitet** erkänns över hela världen. Billigt är oftast inte ekonomiskt. Därför bemödar sig våra specialister att planera in i minsta detalj för att leverera kapacitetsanpassade, ekonomiska komponenter av en kvalitet som säkerställer långvarig och störningsfri drift.

Endast kontinuerlig produktion garanterar snabb återbetalning av investerat kapital.

Till detta hör självklart en kompetent **kundservice**, alltid redo när den behövs.

Sedan gammalt vinnlägger sig LINGL härom med särskilda insatser som erkänns av våra kunder.

72, oftast flerspråkiga, service-specialister garanterar att LINGLs världsomspännande kundtjänst (montering, inkörning, service) fungerar snabbt och effektivt. Vi är stolta över att vara vägledande för den tekniska utvecklingen inom den grobkeramiska industrin och vi är lika stolta över att vara normgivande vad gäller kvalitet och kundservice.

Fråga LINGL – det lönar sig!

M 35 d. schw.

Hans Lingl Anlagenbau und
Verfahrenstechnik GmbH & Co. KG
Telefon (07 31) 70 51-1 Telex 712 623
Postfach 1629 D-7910 Neu-Ulm, West Germany

Det bränns

Snart kommer den nya tegelpärmen
med intressanta nyheter från

Mälardalens Tegel
En division i AB Gustavsberg

Eriksbergsgatan 27. Fack, 10041 STOCKHOLM
tel 08-233365.

Nyhet!

Helsingborgs golvtegel:

Nu kommer det som så många frågat efter: Ett riktigt ärligt golvtegel som lagervara. Det kommer till på köpet i dubbel upplaga. Dels i den klassiska Helsingborgsbruna, dels i den exklusiva svartbrännande leran. Formatet är $250 \times 120 \times 5$ cm. Åtgången är 30 sten per m^2 . Varje pall ger $3 m^2$.

Tegelcentralen.

Malmö 040-734 20, Göteborg 031-27 21 40, Jönköping 036-16 50 75, Stockholm 08-35 48 38.